

УДК 811.161.2'373.46'374:2

МОНАСТИРСЬКА Римма – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, 32301, Україна (monastirska@kpnpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5703-965X>

СІРАНТ Алла – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, 32301, Україна (sirant_allya@kpnpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9444-155X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.18>

Бібліографічний опис статті: Монастирська, Р., Сірант, А. (2021). Лексика релігійної терміносистеми: лексикографічний аспект. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 47, 137–143.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.18>

ЛЕКСИКА РЕЛІГІЙНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті описано склад і формування релігійної терміної лексики, уміщеної в сучасних лексикографічних працях; її граматичні й ономазіологічні особливості, організацію на рівні парадигматики. Здійснено спробу пояснити на матеріалі словників релігійної лексики природу терміна, яка є складною й багато в чому не схожою на природу загальноживаного слова. З'ясовано, що найприкметнішою рисою релігійної лексики є перевага значної кількості маркованих слів. Виокремлено похідні та непохідні лексеми, зафіксовані в словниках. Здійснено граматичну характеристику сакральної термінології, представленої різними за структурою моделями. З'ясовано, що найпоширенішими з таких моделей є однокомпонентні, двокомпонентні та трикомпонентні терміни. Серед двокомпонентних термінів-словосполучень переважають за частотністю конструкції прикметник + іменник, дієслово + іменник, іменник + іменник, іменник + прикметник. Для трикомпонентних термінів властивою є така сполучуваність: іменник + іменник + прикметник, іменник + прикметник + іменник, іменник + іменник + іменник, прикметник + іменник + іменник.

Особливу увагу зосереджено на семантичному аналізі термінів через зіставлення й з'ясування дефініцій. Аналіз синонімії словосполучень показав, що за будовою серед термінів-синонімів переважають двокомпонентні одиниці. Також досліджено гіпонімічну парадигму аналізованої терміносистеми.

Підтверджено, що релігійна лексика підпорядкована законам як термінології, так і мови загалом, тож у системі церковно-релігійної термінології поєднані й водночас протиставлені стабільність як властивість кожної знакової системи і синонімічність як одна з визначальних ознак загальнолітературної мови. Лексика релігійної термінології містить марковані елементи, вона різноманітна за походженням, її складники активно вступають у синонімічні й антонімічні відношення. Перспективним вважаємо вивчення церковних термінів на фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

Ключові слова: лексема, термін, термінопоняття, релігійний, номен, термінна лексика.

MONASTYRSKA Rymma – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Ukrainian Language Department, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University, 61, Ohiienko Str., Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, 32301, Ukraine (monastirska@kpnpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5703-965X>

SIRANT Alla – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Ukrainian Language Department, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, 61, Ohienko Str., Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, 32301, Ukraine (sirant_alla@kpn.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9444-155X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.18>

To cite this article: Monastyrskaya, R., Sirant, A. (2021). Lexyka relihiinoi terminosystemy: leksykohrafichnyi aspekt [Vocabulary of religious terminological system: lexicographic aspect]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 47, 137–143. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.47.18> [in Ukrainian].

VOCABULARY OF RELIGIOUS TERMINOLOGICAL SYSTEM: LEXICOGRAPHIC ASPECT

Summary. The article describes the composition and formation of religious term vocabulary contained in modern lexicographical works; its grammatical and onomasiological features, organization at the level of paradigm. An attempt is made to explain on the basis of dictionaries of religious vocabulary the nature of the term, which is complex and in many respects not similar to the nature of the commonly used word. The most notable feature of religious vocabulary has been found to be the predominance of a large number of labeled words. Derivative and non-derivative tokens recorded in dictionaries are distinguished. The grammatical characteristic of the sacred terminology, which is represented by different structure models, is made. It was found that the most common of such models are one-component, two-component and three-component terms. Among the two-component terms-phrases, the adjective + noun, verb + noun, noun + noun, noun + adjective prevail in their frequency of construction. The following compatibility is characteristic of three-component terms: noun + noun + adjective, noun + adjective + noun, noun + noun + noun, adjective + noun + noun.

Particular attention is paid to the semantic analysis of terms through comparison and identification of definitions. Analyzing the synonymy of phrases, we saw that the structure of such synonymous terms is dominated by two-component phrases. The hyponymic paradigm of the analyzed terminology system is also studied.

In general, we have found that religious vocabulary obeys the laws of both terminology and language in general, so church-religious terminology combines and opposes stability as a property of any sign system and synonymy, which is inherent in the vocabulary of general literary language. The vocabulary of religious terminology contains marked elements, it is diverse in origin, its components are actively entering into synonymous and antonymous relations. We consider the study of church terms on the phonetic, lexical, morphological and syntactic levels to be promising.

Key words: lexem, term, term-concept, religious, nomen, term vocabulary.

Постановка проблеми. Теперішній період розвою вітчизняного мовознавства характеризує підвищена увага до вивчення релігійних термінопонять і лексем, які сьогодні є складником духовного життя людини, адже релігія та мова – невід’ємні форми суспільного буття, що віддзеркалюють особливості мислення й світосприймання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теренах сучасного мовознавства, починаючи від офіційних публічних проповідей до спілкування в соціальних мережах, побутує кілька одиниць на позначення денотата релігійного поняття: *сакральний, богословський, церковний, релігійний* тощо. Термін

сакральний використовують у контексті Святого Письма та богослужінь. На думку Петра Дудика (2005), «сакральна лексика української мови тематично спеціальна, стандартна, дещо незвичайна, особлива, чітко відмежована від лексики інших стилів» (Дудик, 2005, с. 91). Лексему *християнсько-богословський* уживають на позначення богослужбових предметів і явищ; термін *церковний* – у значенні літургійний, богослужбовий, а *релігійний* – у широкому й вузькому значеннях. Термін *релігійно-християнський* виявляємо в статті українського славіста Олекси Горбача (1988) «Українська народна релігійно-християнська термінологія і лексика», уміщений у Збірнику

мовознавчої комісії наукового конгресу в 1000-ліття хрещення Руси-України й виданій у Мюнхені 1988 року, а сьогодні представленій на сайті «Діаспоріана». Праця віддзеркалює історію становлення й розвитку важливої культурно-історичної ділянки «українська християнська лексика й термінологія» поряд із чеською, польською, німецькою, мадярською, румунською, балтійською, латинською й грецькою тощо, аналізує студії Кирила Транквіліона Ставровецького, Євменія Сабо, Іринія Кондратовича, Августина Штефана, Михайла Онишкевича та інших науковців, що досліджували українські релігійно-християнські лексеми й терміни та класифікували їх за поняттєвими групами (Горбач, 1988).

Об'єктом нашої уваги є *релігійна термінна лексика*, уміщена в сучасних лексикографічних джерелах, насамперед а) у *Словнику церковно-обрядової термінології* Наталії Пуряєвої (2001), де описано терміни церковного обряду, їх лексичне значення та лексико-семантичні зв'язки, відображено стилістичну й функційну неоднорідність цих одиниць; б) у *Словнику-довіднику з релігієзнавства* Валентини Шевченко (2004), що містить близько трьох тисяч статей, які розкривають зміст основних термінопонять релігієзнавства.

Метою статті є аналіз *релігійної термінної лексики* – досить різностороннього та ще недостатньо вивченого явища, яке приваблює лексико-генетичними процесами становлення, граматичними й ономасіологічними особливостями, організацією терміносистеми на рівні парадигматики, що актуально як у теоретичному плані, так і практичному.

Завдання дослідження полягають у: 1) з'ясуванні характерних рис релігійної лексики; 2) виявленні морфологічних і граматичних особливостей релігійних термінолексем; 3) установленні синонімічних та антонімічних відношень у межах релігійної терміносистеми.

Виклад матеріалу. Природа терміна складна й багато в чому не схожа на природу загальноживаного слова. Проте головне джерело формування релігійної терміносистеми – це національна українська мова, її лексика та генетика. Найприкметнішою рисою *релігійної лексики* є перевага значної кількості так званих

спеціальних, маркованих, слів, тобто пристосованих власне для цього стилю. Наприклад, дослідниця Наталія Пуряєва (2001) подає такі **вузькоспеціальні** терміни, уживані лише в *релігійній* термінології: *акатист* (Пуряєва, 2001, с. 18) – похвальна пісня на честь Ісуса Христа; *жезло* – предмет архієрейського богослужіння – висока палиця, увінчана хрестом (Пуряєва, 2001, с. 51); *загальниця* – період церковного року, на який Церква звільнює вірних від одноденного посту середі й п'ятниці (Пуряєва, 2001, с. 52); *митра* – богослужбовий головний убір у вигляді корони, оздобленої іконами, єпископа, архимандрита та нагороженого нею протоієрея (Пуряєва, 2001, с. 71–72); *кадильниця* – богослужбова посудина, що являє собою круглу чашу з кришкою на ланцюжках, у яку на жевріюче вугілля кладуть ладан для здійснення кадіння (Пуряєва, 2001, с. 51); *моці* – нетлінні рештки тіла святого, які є предметом релігійного вшанування (Пуряєва, 2001, с. 76); *панєрть* – західна частина церкви перед притвором, церковний присінок (Пуряєва, 2001, с. 92); *хоругва* (*корогва*) – церковне знамено з зображенням священної особи чи події, яке виносять під час урочистих процесій та хресних походів (Пуряєва, 2001, с. 138); *фелон* (*фелонь*, *риза*) – верхній богослужбовий одяг ієрея, що являє собою широке довге вбрання без рукавів, яке одягають на весь інший одяг (Пуряєва, 2001, с. 136); *пом'яник* (*поминальник*, *поминки*) – книжечка, зошит або записка, у яку вписують імена живих та померлих осіб для поминання на Літургії, а також померлих осіб – для поминання на панахиді (Пуряєва, 2001, с. 102). У *релігійній* лексичі наявні терміни, що не мали й не мають поза конфесійним стилем якогось стильового маркування; це **загальноживані одиниці**. *Хліб, брат, учитель, вино, сестри, батьки, вінець, вода, дзвінок, крісло, чаша, свічка* – такі нейтральні лексеми подає Наталія Пуряєва (2001) у *Словнику церковно-обрядової термінології*. Серед **загальнорелігійних** найменувань умовно виділяють терміноодиниці на позначення біблійних персонажів (*Бог, Ісус Христос, Святий Дух, Мати Божя, святий, апостол, Іуда, ангел, чорт тощо*) і терміноодиниці на позначення назв свят (*свято, присвяток, храмове свято, Святки*) (Пуряєва, 2001). **Діалектні** за

ферою вживання слова церковній лексиці не властиві, як і не може в ній бути **просторічних** слів, що здебільшого експресивно марковані та з відтінком зниженості, грубості, які засвідчують низький рівень мовленнєвої культури. Використання таких одиниць є виявом певного невігластва та непошани до Господа Бога.

У Словнику церковно-обрядової термінології (Пуряєва, 2001) подано чималу кількість **непохідних** термінолексем, які постають цілісно в нашій свідомості: *Апостол* – священно-богослужбова книга, яка містить Діяння й Послання св. Апостолів (Пуряєва, 2001, с. 21); *артос* – хліб, освячений на Великдень (Пуряєва, 2001, с. 21); *бурса* – торбинка, у якій переносять дароносицю додому до хворого (Пуряєва, 2001, с. 27); *вервиця* – замкнена мотузка із зав'язаними вузлами чи нанизаними на неї кульками, призначена для відраховування прочитаних молитов (Пуряєва, 2001, с. 30); *жезло* – предмет архієрейського богослужіння – висока палиця, увінчана хрестом (Пуряєва, 2001, с. 51); *каплиця* – церковна споруда, у якій за потреби з дозволу єпископа можна здійснювати богослужіння (Пуряєва, 2001, с. 60); *регент* – керівник церковного хору (Пуряєва, 2001, с. 109); *саван* – біле покривало, яким накривають у труні тіло померлого мирянина (Пуряєва, 2001, с. 112); *тябло* – ярус ікон на іконостасі (Пуряєва, 2001, с. 129); *фіал* – нижня частина кадильниці (Пуряєва, 2001, с. 133); *храм* – спеціально освячена споруда з вівтарем, призначена для проведення богослужінь (Пуряєва, 2001, с. 135). **Похідним** називають термін, утворений від іншого слова або на базі інших слів. До похідної сакральної лексики, зафіксованої в Словнику церковно-обрядової термінології (Пуряєва, 2001), належить віднести, наприклад, такі: *вечірня* – Богослужіння в складі вечірнього богослужіння, яке починає добове коло (Пуряєва, 2001, с. 30); *водосвяття* – те саме, що Водохреща (Пуряєва, 2001, с. 35); *дзвонар* – церковнослужитель, обов'язком якого є здійснювати дзвоніння під час богослужінь (Пуряєва, 2001, с. 43); *жертovníк* – стіл, зліва від престолу, призначений для здійснення проскомидії (Пуряєва, 2001, с. 51); *мироносиця* – спеціальна посудина, що знаходиться в патріаршому храмі, у якій зберігають усе

освячене на Великому тижні миро (Пуряєва, 2001, с. 71); *обручник* – особа, над якою здійснюють обряд обручин (Пуряєва, 2001, с. 83); *орлійник* – церковний слуга, який під час архієрейського богослужіння носить орлеці (Пуряєва, 2001, с. 85); *підніжок* – килим, або рушник, який стелять під ноги нареченим на вінчанні (Пуряєва, 2001, с. 92) тощо.

Грамотична характеристика сакральної термінології передбачає аналіз її за типом моделі. **Однокомпонентні** терміни, як засвідчує Словник (Пуряєва, 2001), найчастотніші: *акатист* – похвальна пісня на честь Ісуса Христа (Пуряєва, 2001, с. 18), *амбон* – середня частина солеї перед царськими воротами (Пуряєва, 2001, с. 19), *біжниця*, *ванна*, *вервиця*, *восприємниця* – хрещена мати (Пуряєва, 2001, с. 37), *говіння* – приготування до прийняття Таїнства Євхаристії, яке передбачає піст (Пуряєва, 2001, с. 39), *дяк*, *євангеліє*, *єпископ*, *жертovníк*, *ієрей* – другий ступінь церковної ієрархії (Пуряєва, 2001, с. 55), *ладан*, *Мартиролог* – список святих із короткою біографією (Пуряєва, 2001, с. 70), *набедренник* – елемент богослужбового одягу (Пуряєва, 2001, с. 77), *мирувальник*, *постриг*, *пояс*, *Радониця* – *вівторок Томиного тижня* – поминальний день (Пуряєва, 2001, с. 109), *Святки* – дванадцять днів перед між Різдом Христовим і Богоявленням (Пуряєва, 2001, с. 115), *стихира* – піснеспів, який складається з певної кількості віршів, яким супроводжують виконання псалмів (Пуряєва, 2001, с. 121), *стручок* – те саме, що мирувальник (Пуряєва, 2001, с. 123), *цвинтар*, *ціточка* – те саме, що мирувальник (Пуряєва, 2001, с. 145). Серед **двокомпонентних** термінів-словосполучень переважають конструкції **прикметник + іменник**: *антифон недільний*, *батько вінчальний* – вірний, що присутній при таїнстві шлюбу, як свідок (Пуряєва, 2001, с. 20), *благословіння іменословне* – архієрейське благословення рукою, пальці якої складені так, що вони утворені головні букви імені Ісуса Христа (Пуряєва, 2001, с. 25), *жест літургійний* – жест, яким священнослужителі та миряни супроводжують виконання певних молитов і священноподій (Пуряєва, 2001, с. 51), *лампа вічна* – лампада, що висить перед престолом і горить постійно (Пуряєва, 2001, с. 63), *хустка євхаристійна* – хустка, яку

священнослужитель підкладає під підборіддя причасника (Пуряєва, 2001, с. 138) тощо.

Конструкція **дісслово** + **іменник** представлена такими терміносполуками: *піднесення рук* – літургійний рух, який робить правлячий під час літургії (Пуряєва, 2001, с. 93), *умивання ніг* – обряд, під час якого архієрей обмиває ноги дванадцятьом ієреям (Пуряєва, 2001, с. 130).

Конструкція **іменник** + **іменник** представлена в Словнику-довіднику з релігієзнавства Валентини Шевченко (2004): *Ісус Навин, Григорій Богослов, Діва Марія, сувої Закону, Михайло Пселл; іменник* + **прикметник**: *Ларіон Київський*. Найвні у Словнику також і **трикомпонентні** терміни: іменник + іменник + прикметник: *хрещення Духом Святим*, іменник + прикметник + іменник: *Успіння Пресвятої Богородиці, Індекс заборонених книг*, іменник + іменник + іменник: *теорія посланництва України, монограма Ісуса Христа*, прикметник + іменник + іменник: *Всеукраїнська рада церков*. Багатокомпонентні терміни представлені у Словнику в незначній кількості: *Церква Ісуса Христа Святих останніх днів, Українська православна церква у Канаді* (Шевченко, 2004).

Важливим аспектом дослідження терміна є семантичний аналіз через зіставлення та з'ясування дефініцій. Причинами виникнення синонімії в українській релігійній термінології можна вважати: а) заміну іншомовних термінів (переважно грецького й латинського походження) українськими відповідниками, представленими в Словнику-довіднику з релігієзнавства Валентини Шевченко (2004): *Процесія* – *хресний хід* (Шевченко, 2004, с. 110), *кація* – *ручна кадильниця* (Шевченко, 2004, с. 64), *агіасма* – *Свята вода* – *Йорданська вода* (Шевченко, 2004, с. 21), *Агнець* – *Святий хліб* (Шевченко, 2004, с. 21), *літургія* – *Служба Божжа* – *Євхаристія* – *Обідня* (Шевченко, 2004, с. 70); б) паралельне вживання церковнослов'янського терміна та українського відповідника: *алилуя трегуба* – *алилуя потрійна* (Шевченко, 2004, с. 21), *антифон воскресний* – *антифон недільний* (Шевченко, 2004, с. 23), *восприємник* – *батько хрещений* – *поручитель* (Шевченко, 2004, с. 40), *копіє* – *спис* (Шевченко, 2004, с. 66), *елей* – *олива* (Шевченко,

2004, с. 52), *жених* – *наречений* (Шевченко, 2004, с. 54), *горнє місце* – *високе місце* (Шевченко, 2004, с. 42), *невіста* – *наречена* (Шевченко, 2004, с. 82), *подвижний празник* – *рухоме свято* (Шевченко, 2004, с. 98); в) паралельне функціонування народних форм: *каяник* – *покутник* (Шевченко, 2004, с. 64); *хресні батьки* – *куми* – *батьки хрещені* (Шевченко, 2004, с. 138), *Різдвяний піст* – *Пилипів піст* – *Пилипівка* (Шевченко, 2004, с. 95), *Петрів піст* – *Петрівка* – *піст Апостольський* (Шевченко, 2004, с. 95); г) вплив символічних понять, з якими пов'язана історія свята, на номінацію того чи того поняття: *неділя* – *день Господній* – *день сьомий?* (Шевченко, 2004, с. 82), *Антипасха* – *Провідна неділя* – *неділя Дарна* – *Томина неділя* – *Біла неділя* – *Неділя Оновлення* (Шевченко, 2004, с. 23), *Вхід Господній у Єрусалим* – *Вербна неділя* (Шевченко, 2004, с. 33), *П'ятдесятниця* – *Зелені свята* – *Зіслання Святого Духа на Апостолів* (Шевченко, 2004, с. 111), *Піст Великий* – *Передпасхальний Піст* – *Велика Чотиридесятниця* – *Великоговіння* (Шевченко, 2004, с. 97), *Піст Успінський* – *Макавійка* – *Богородичний піст* (Шевченко, 2004, с. 97).

У сучасній релігійній термінології переважають синтаксичні синоніми-конструкції, співвідносні за будовою й тотожні за значенням. Менш частотними є конструкції, тотожні за значенням, але різні за будовою. У релігійній терміносистемі виділяють такі групи структурних синонімів: 1) у Словнику церковно-обрядової термінології (Пуряєва, 2001) синонімічна відповідність «слово – слово»: *мирування* – *миропомазання* (Пуряєва, 2001, с. 74), *фелон* – *риза* (Пуряєва, 2001, с. 136), *цвинтар* – *кладовище* (Пуряєва, 2001, с. 142), *свято* – *празник* (Пуряєва, 2001, с. 117). Кількість таких синонімів у Словнику-довіднику з релігієзнавства (Шевченко, 2004) є доволі значною, зважаючи на джерела формування терміносистеми; 2) синонімічна відповідність «слово – словосполучення»: *агіасма* – *свячена вода* (Шевченко, 2004, с. 21), *Трефологій* – *Мінея Святкова* (Шевченко, 2004, с. 131), *мирствування* – *мирний виголос* (Шевченко, 2004, с. 74), *жертвник* – *стіл предлошення* (Шевченко, 2004, с. 54), *процесія* – *хресний хід* (Шевченко, 2004, с. 110), *Півустав* – *Часослов*

Малий (Шевченко, 2004, с. 95), звання – *сан духовний* (Шевченко, 2004, с. 56), *настоятель* – *парох* – *священик парафіяльний* (Шевченко, 2004, с. 82), *семисвічник* – *семираменний свічник* (Шевченко, 2004, с. 119), *Середопістя* – *Хрестопоклонна неділя* (Шевченко, 2004, с. 119), *хрещеник* – *син хрещений* (Шевченко, 2004, с. 140), *титарня* – *скринька церковна* (Шевченко, 2004, с. 130); 3) синонімічна відповідність «словосполучення – словосполучення»: *бити поклони* – *класти поклони* (Шевченко, 2004, с. 26), *благословення хлібів* – *освячення хліба, тиєниці, вина та єлею* (Шевченко, 2004, с. 27), *Надвечір'я Різдва Христового* – *Святий вечір* (Шевченко, 2004, с. 80), *вода свячена* – *свята вода* (Шевченко, 2004, с. 38), *дияконський амвон* – *передвітарний амвон* (Шевченко, 2004, с. 47), *літургійний день* – *добове коло богослужінь* (Шевченко, 2004, с. 70), *собор кафедральний* – *престольний храм* – *соборний храм* (Шевченко, 2004, с. 121) тощо.

Аналізуючи синонімію словосполучень, констатуємо, що за будовою серед таких термінів-синонімів переважають двокомпонентні словосполучення, утворені за моделями:

а) іменник у Н. в. + прикметник у Н. в.: *вечірня мала* – *вечірня скорочена* (Шевченко, 2004, с. 34), *вино євхаристійне* – *вино причасне* (Шевченко, 2004, с. 35), *відпуст малий* – *відпуст короткий* (Шевченко, 2004, с. 36), *вітання великоднє* – *вітання пасхальне* (Шевченко, 2004, с. 38), *жест літургійний* – *жест молитовний* (Шевченко, 2004, с. 54), *книга богослужбова* – *книга літургійна* (Шевченко, 2004, с. 65);

б) іменник у Н. в. + іменник у Р. в.: *винесення Євангелія* – *винос Євангелія* (Шевченко, 2004, с. 34), *винесення Плащаниці* – *винос Плащаниці* – *виставлення Плащаниці* (Шевченко, 2004, с. 34), *коло богослужінь* – *цикл богослужінь* (Шевченко, 2004, с. 66); в) дієслово + іменник: *приймати причастя* – *ходити до причастя* (Шевченко, 2004, с. 106), *давати клятву* – *складати обіти* (Шевченко, 2004, с. 44).

Явище антонімії супроводжувало створення власне української термінології ще з донаукового часу. Визначальною рисою **антонімів**, представлених у Словнику-довіднику з релігієзнавства (Шевченко, 2004), вважають

протиставленість: **рай** – *місцеперебування душі померлих праведників як винагорода за дотримання приписів релігії, вимог духовенства* *Протиставлено пеклу* (Шевченко, 2004, с. 295) – **пекло** – *у системі уявлень більшості релігій світу – місце під землею, де перебувають душі грішників, засуджені до посмертних мук. Протиставлено поняттю Рай* (Шевченко, 2004, с. 269); **Христос** – *Ісус Христос у більшості християнських напрямів – Боголюдина, Син Божий, Спаситель, який відкрив людям шлях до спасіння, засновник християнства, розп'ятий на хресті за гріхи людства* (Шевченко, 2004, с. 169–170) – **Антихрист** – *у релігійній свідомості супротивник Ісуса Христа, який має перед кінцем світу і Другим пришествям з'явитися для останньої боротьби, проте буде остаточно переможений і знищений Ісусом Христом* (Шевченко, 2004, с. 28); **хрещення** – *священнодія в складі богослужіння Таїнства Хрещення, яка полягає в занурюванні в освячену воду або поливанні освяченою водою новонародженого* (Шевченко, 2004, с. 140) – **похорон** – *сукупність заупокійних богослужінь і обрядів, які здійснюють над тілом померлого* (Шевченко, 2004, с. 104).

Гіпонімічна парадигма – одна з найважливіших категорій, що формують термінологічні структури. Слово-гіперонім виражає родове поняття, а слово-гіпонім – видове поняття. Наприклад, у Словнику-довіднику з релігієзнавства (Шевченко, 2004) гіперонім **похід** – *‘урочиста процесія духівництва й мирян з хрестом, хоругвами та іконами до певного місця’* – взаємодіє з гіпонімами *похід церковний, похід хресний, похід процесійний, похід молитовний, похід похоронний, похід для проводу тіла* (Шевченко, 2004, с. 104); **таїнство** – *‘Богослужіння під час якого здійснюється таїнство, яке передає невидиму Божу благодать’* – взаємодіє з гіпонімами *Таїнство Вінчання, Таїнство Євхаристії, Таїнство Єлеопомазання, Таїнство Єлеоосвячення, Таїнство Маслосвяття, Таїнство Миропомазання, Таїнство Священства, Таїнство Покути, Таїнство Сповіді* (Шевченко, 2004, с. 127–128); **піст** – *‘повне або часткове утримання від їжі, що є зовнішнім виявом дотримання покути; визначений Церквою період дня, тижня, місяця, року, коли обов'яз-*

кове таке утримання' – взаємодіє з гіпонімами *ніст Апостольський, ніст Великий, ніст Літній, ніст Передпасхальний, Великий ніст, ніст Різдва́ний, ніст Повний, ніст Малий, ніст Суворий, ніст Спасо-Богородичний* (Шевченко, 2004, с. 96–97).

Висновки. Проаналізований матеріал дає підстави висувати, що релігійна лексика підпорядкована законам як термінології, так і мови загалом, оскільки вона є і знаком спеціальної системи, яка обслуговує сферу релігії, й одиницею лексичного складу української мови. Тож у церковно-релігійній термінології

поєднані й водночас протиставлені одна одній стабільність як властивість будь-якої знакової системи і синонімічність, яка притаманна лексичній загальнолітературній мові. Специфічними рисами досліджуваної терміносистеми є конотації. Лексика релігійної термінології багата й своєрідна. У ній вагомо представлені марковані елементи, вона різноманітна за походженням, її складники активно вступають у синонімічні й антонімічні відношення. Перспективним є вивчення церковних термінів на фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

- Вереш М.** Загальна лінгвістична характеристика християнсько-богословської терміносистеми. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2 (2). С. 104–107.
- Ворона І.** Характеристика української церковно-релігійної термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. № 23. Том 1. Одеса, 2016. С. 14–16.
- Горбач О.** Українська народна релігійно-християнська термінологія й лексика. *Збірник мовознавчої комісії наукового конгресу в 1000-ліття хрещення Руси-України*. Мюнхен, 1988. С. 99–146.
- Дудик П.** Стилїстика української мови : навчальний посібник. Київ, 2005. 368 с.
- Павлова І.** Лексика конфесійного стилю. *Дивослово*. 2001. № 1. С. 6–8.
- Пітин В.** Особливості репрезентації сакральної лексики в українській та французькій лексикографії. *Молодий вчений*. 2018. № 3. С. 139–143.
- Пуряєва Н.** Словник церковно-обрядової термінології. Київ : Свічадо, 2001. 160 с.
- Шевченко В.** Словник-довідник з релігієзнавства. Київ, 2004. 560 с.

REFERENCES

- Veresh, M.** (2013). Zahalna linhvichna kharakterystyka krystyiansko-bohoslovskoi terminosystemy [General linguistic characteristics of the Christian-theological terminology]. *Terminohichnii visnyk – Terminological Bulletin* (Issye 2(2)), pp. 104–107 [in Ukrainian].
- Vorona, I.** (2016). Kharakterystyka ukrainskoi tserkovno-relihiinoi terminolohii [Characteristics of Ukrainian church and religious terminology]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanities University*, 23 (Vol. 1), (pp. 14–16). Odesa [in Ukrainian].
- Horbach, O.** (1988). Ukrainska narodna relihiino-khrystyianska terminolohiia i leksyka [Ukrainian folk religious-Christian terminology and vocabulary]. *Zbirnyk movoznavchoii komisii naukovooho konhresu v 1000-littia khreshchennia Rusy-Ukrainy – Proceedings of the Linguistic Commission of the Scientific Congress on the 1000th anniversary of the baptism of Rus-Ukraine* (pp. 99–146). Munich [in Ukrainian].
- Dudyk, P.** (2005). *Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]: tutorial*. Kyiv [in Ukrainian].
- Pavlova, I.** (2001). Leksyka konfesiinoho stylu [Vocabulary of confessional style]. *Dyvoslovo – Divoslovo*, 1, 6–8 [in Ukrainian].
- Pityn, V.** (2018). Osoblyvosti reprezentatsii sakralnoii leksyky v ukrainskii ta frantsuzkii leksykohrafi [The peculiarities of representation of sacred vocabulary in Ukrainian and French lexicography]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 3, 139–143 [in Ukrainian].
- Puriaieva, N.** (2001) *Slovyk tserkovno-obriadovoi terminolohii [Dictionary of church-ritual terminology]*. Kyiv : Svichado [in Ukrainian].
- Shevchenko, V.** (2004). *Slovyk-dovidnyk z relihiieznavstva [Dictionary-reference book on religious studies]*. Kyiv [in Ukrainian].